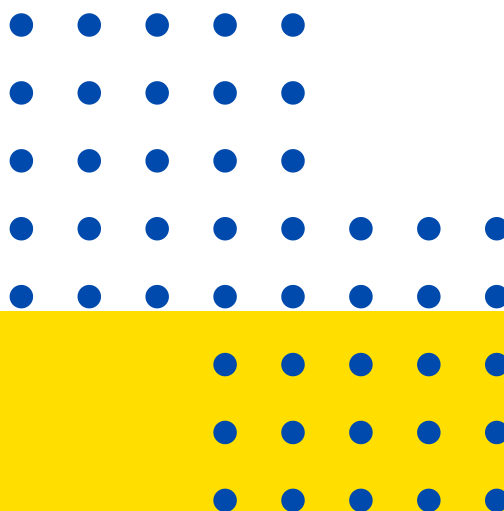

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Український державний університет ім. Михайла Драгоманова
Київський університет ім. Б. Грінченка**

**СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL
PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION**

**Збірник матеріалів
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

22-23 жовтня 2025 року

**м. Запоріжжя
2025**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 29.10.2025 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції : збірник наукових праць ; укладачі Петровська К. В., Попова А. С. 2025. 358 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2025

Юлія Якушина,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Бердянський державний педагогічний університет

Анастасія Тургенєва,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Сучасні реалії в Україні – тривалий воєнний конфлікт, внутрішнє переміщення населення, розрив соціальних зв'язків, втрати та постійна загроза життю – формують вкрай травматичне середовище для психіки дитини. Діти належать до найбільш уразливих груп, адже механізми саморегуляції у них ще не сформовані, а емоційний світ потребує постійної, чутливої підтримки. За таких умов зростає суспільний запит на психотерапевтичні підходи, які не лише дають змогу діагностувати психоемоційний стан, а й ефективно його коригувати.

Особливе місце серед арттерапевтичних методів посідає пісочна терапія – м'який, ненасильницький спосіб роботи з внутрішніми переживаннями дитини, що забезпечує безпечний простір для вільного самовираження та емоційного розвантаження. Практика свідчить про її результативність у роботі з дітьми, які пережили травматичні події, втрату, ізоляцію чи відчуття небезпеки [1; 2]. Як різновид арттерапії, пісочна терапія спирається на природний потенціал здоров'я й сили кожної дитини, акцентуючи прийняття, спонтанність і творче опрацювання емоційних станів [2]. Спершу метод застосовували переважно з дітьми, що мали мовленнєві, інтелектуальні та поведінкові порушення, як невербальний формат, покликаний повернути відчуття безпеки. Нині пісочна терапія довела універсальність і використовується без жорстких обмежень – як з дітьми (від 3 років), так і з дорослими. У процесі гри з піском активізуються самозцілювальні ресурси психіки; пісок «абсорбує» напруження, сприяє стабілізації емоцій та гармонізації загального психоемоційного стану [4].

Концептуальне підґрунтя пісочної терапії сформувалося в межах юнгіанської школи, а її освітньо-розвивальні можливості інтегруються в систему пісочних ігор, спрямованих на навчання та розвиток особистості [2]. Значний внесок у вивчення методики й практики зробили українські та зарубіжні дослідники (Т. Грабенко, Н. Дикань, О. Зайва, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, М. Кисельова, Л. Лебедева, Н. Маковецька, Н. Сакович, Л. Шик, Н. Юрченко та ін.), які розглядали можливості пісочної терапії у роботі з різними категоріями дітей, що мають соціально-психологічні труднощі розвитку. Водночас бракує систематизованих підходів до підготовки майбутніх педагогів і фахівців соціальної сфери щодо використання педагогічної пісочниці у професійній діяльності [1], а також узагальнених моделей механізмів її впливу в умовах воєнної травматизації.

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування пісочної терапії як ефективного методу впливу на психоемоційний стан дітей. Для досягнення мети уточнюється зміст пісочної терапії як форми арттерапії, окреслюються її переваги та психологічні механізми дії, а також обґрунтовується доцільність

застосування в роботі з дітьми різного віку, зокрема у кризових умовах – війни, вимушеного переміщення та втрати відчуття безпеки.

Пісочна терапія (sandplay therapy) розглядається як недирективний арттерапевтичний підхід, у якому дитина в спеціально організованому «пісочному світі» (лоток із сухим/вологим піском та добір мініатюр) створює композиції, що символічно репрезентують її внутрішній досвід; за потреби цей досвід вербалізується у формі короткої оповіді чи «казки про сцену». Метод спирається на принципи безпеки, прийняття й автономії вибору (сюжету, фігурок, темпу), поєднуючи тактильну сенсомоторну регуляцію з візуально-символічним моделюванням переживань [2; 4].

Психологічний вплив пісочної терапії реалізується через кілька взаємопов'язаних механізмів. По-перше, тактильна взаємодія з піском, ритмічні рухи рук, згладжування поверхні забезпечують сенсомоторну регуляцію та зниження фізіологічного збудження, що особливо помітно за підвищеної тривожності чи гіперактивності; у скutih дітей частіше спостерігається розслаблення. По-друге, створення сцен із фігурок дає змогу символічно «винести назовні» складні переживання (образи небезпеки, втрати, агресора/жертви), опрацюючи їх опосередковано та у власному темпі. По-третє, подальша коротка розповідь про створену сцену допомагає впорядкувати досвід, поєднати емоційні й когнітивні елементи та поступово інтегрувати пережите. Додатково важливим є переживання контролю над простором пісочниці: можливість обирати, змінювати й «переписувати фінал» посилює відчуття майстерності та самоефективності, що критично важливо після травматичних подій [2].

Ефективність описаних механізмів підтверджується практикою: заняття-гра з піском виявляється дієвим засобом корекції емоційно-поведінкових порушень невротичного спектра. Взаємодія з матеріалом допомагає зрівноважувати гіперактивність, знімати скутість, знижувати рівень тривожності, а також підсилює соціальну взаємодію та комунікацію [4]. Для дітей, яким складно вербалізувати емоції, символічні ролі та сюжети стають безпечним каналом вираження: діти з високою тривожністю чи заниженою самооцінкою охоче «перекладають» почуття на фігурки, а за агресивної поведінки нерідко актуалізуються образи «агресора» та «жертви», що відкриває можливості для трансформації конфліктного досвіду. Ефективним є застосування й у випадках дитячого горя, утрати або розлуки з близькими [3]. Споріднена, але відмінна за акцентом практика – малювання на піску (у тому числі кольоровому) – сприяє розвитку дрібної моторики, координації рухів, уваги й мовлення; для дітей, які ще не готові повноцінно вербалізувати емоції, колір, форма та ритм рухів виступають каналами самовираження, що додатково знижує страхи й тривожність і підсилює впевненість у собі [5]. Пісочна терапія органічно інтегрується в освітній процес і може проводитися від молодшого дошкільного віку як індивідуально, так і в групі; такий формат сприяє розвитку тактильно-кінестетичної чутливості, дрібної моторики, пізнавальної активності, художньо-мовленнєвого вираження, а також дає змогу спостерігати позиції учасників, їхній ситуаційний стиль спілкування та групову динаміку.

Ефекти, окреслені вище, можуть бути досягнуті лише за умови належної організації середовища й процедури взаємодії. Тому далі зосередимося на просторових і матеріально-технічних вимогах до проведення занять, що забезпечують безпеку, передбачуваність і стабільність процесу.

Насамперед ідеться про фізично й емоційно безпечний терапевтичний простір: окрема тиха кімната або відмежована зона без сторонніх подразників, зі стабільним розташуванням матеріалів і передбачуваною структурою зустрічі.

Бажають використовувати стандартний лоток із піском (сухим і, за потреби, зволеним) та різноманітну колекцію мініатюр, що репрезентують людей різного віку, тварин, транспорт, будівлі, природні об'єкти, символи захисту/небезпеки, фантазійні фігурки. Усе має бути доступно дитині на рівні очей і рук, відсортовано за категоріями; під рукою – інструменти для малювання на піску (палички, гладкі камінці, картонні «скребки»), серветки, контейнер для прибирання. Тактильна чистота і гігієна важливі не лише з медичних причин, а й як елемент відчуття контролю та передбачуваності процесу [4; 5].

Тривалість індивідуальної зустрічі зазвичай становить 30-50 хвилин, для молодших дошкільників – ближче до нижньої межі; частота – один раз на тиждень (у кризових випадках можливі два коротші візити). Курс визначається цілями та контекстом: у практиці освіти та надання соціальних послуг часто планують цикл із 6-12 сесій із проміжною оцінкою динаміки. На початку варто посилити ритуали стабільності (незмінний порядок привітання, короткий «розігрів» сенсорики, передбачуваний фінал), а наприкінці кожної зустрічі – короткий підсумок і «закриття» сцени, щоб повернути увагу до «тут-і-тепер» [4].

Роль дорослого – фасилітуюча й недирективна: прийняття, уважна присутність, мінімальні інтервенції запитаннями відкритого типу, нормалізація емоцій і підтримка автономії дитини у виборі сюжету, темпу, фігурок. У груповій роботі дорослий додатково стежить за правилами безпеки, черговістю дій і рівним доступом до матеріалів, м'яко фасилітує взаємодію та попереджує конфлікти [4].

Етичні вимоги до використання пісочної терапії охоплюють отримання інформованої згоди батьків/опікунів і, залежно від віку, добровільної усвідомленої згоди дитини; дотримання конфіденційності (зокрема щодо фото- та відеофіксації робіт); право дитини відмовитися від відповіді чи участі на будь-якому етапі; повагу до культурних і сімейних особливостей. Межі професійної компетентності є обов'язковими: фахівець працює в межах своєї підготовки, має доступ до супервізії та за потреби своєчасно скеровує до суміжних спеціалістів (клінічного психотерапевта, психіатра, медичної служби). В умовах війни й вимушеного переміщення особливу увагу приділяють профілактиці ретравматизації: не форсувати обговорення травматичного досвіду, не ініціювати експозицію матеріалу без запиту дитини, забезпечувати передбачуваність і контрольованість простору [6].

Оцінювання ефектів доцільно вибудовувати як поєднання базової (на старті) і підсумкової (на фініші) фіксації змін за кількома векторами: емоційна регуляція (здатність до самозаспокоєння, зниження тривоги), поведінка й соціальна взаємодія (готовність до співпраці, кількість конфліктів), комунікація та мовлення (обсяг емоційного словника, тривалість уваги), навчальна залученість (витримування інструкцій, доведення завдань до завершення). Фіксація може здійснюватися через спостереження, чек-листи, короткі нотатки батьків або педагогів; бажано визначати 2-3 індикатори, за якими очікується помітна позитивна динаміка протягом 6-8 тижнів.

Критерії позитивного зрушення включають зниження інтенсивності тривоги й соматичного напруження, збільшення тривалості зосередженої гри, появу більш упорядкованих сюжетів, розширення емоційного словника та зростання готовності до взаємодії. Якщо під час чи після занять спостерігається посилення дистресу, регрес навичок саморегуляції або поява змісту, що виходить за межі безпечної роботи (суїцидальні висловлювання, флешбеки), необхідна консультація вузького спеціаліста й міжвідомча взаємодія [6].

Таким чином, пісочна терапія постає як доказово обґрунтований, травма-інформований метод, що поєднує ігрову форму з глибокими механізмами психоемоційної стабілізації. Її інтеграція в практику закладів освіти та соціальної сфери сприяє підвищенню психологічної стійкості, розвитку емоційного інтелекту й відновленню дітей у воєнних і поствоєнних реаліях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук Н. Пісочна терапія у роботі з психологічно травмованими дітьми. *Психологія і соціальна робота у XXI столітті : зб. наук. матеріалів I Міжнарод. наук.-практ. форуму (1-3 листопада 2023 р., м. Полтава)*. Полтава, 2023. С. 147–152.
2. Зінченко, Н. Пісочна терапія (сендплей) у роботі з дітьми та підлітками: обґрунтування методу, сфери застосування і докази ефективності. *Український психоаналітичний журнал*. 2024. 2(3). С. 76–89.
3. Кравцова С., Олійникова Н., Остапенко Г., Рябікіна А. Психологічна корекція, розвиток дошкільників засобами пісочної анімації та пласотерапії. *Чарівний світ піску. Намисто досвіду*. 2017. С. 6.
4. Мулявіна Є., Галій А. Значення пісочної терапії в психокорекційній роботі. *Природнича наука й освіта: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20-22 верес. 2019 р.* Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. Т. Маркіної, А. Чаплигіної, Т. Комісової. Харків : ХНПУ, 2019. С. 147–149.
5. Чекстере О. Пісочна анімація в закладі дошкільної освіти : методичні рекомендації. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 40 с.
6. Association for Play Therapy (APT). Ethical Guidelines for Play Therapy. 2022. URL : <https://www.a4pt.org> (дата звернення: 23.09.2025).